

Василь СОКІЛ

НАУКОВА ТА НАРОДНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ПРО ГОЛОДОМОРІ В УКРАЇНІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У статті розглядаються термінологічні проблеми, пов'язані з голодоморами в Україні. З'ясовуються функціональні блоки суспільно-політичного (голод, голодомор, голокост, геноцид) та фольклористичного (наратив, оповідання, переказ, меморат, фабулат) характеру. Висловлюється авторська позиція щодо цих дискусійних питань.

Ключові слова: голод, голодомор, голокост, геноцид, наратив, народна проза, оповідання, переказ, меморат, фабулат.

© В. СОКІЛ, 2011

Кожна галузь науки має свою вироблену термінологію, за якою виразно окреслені поняття. В досліджуваній ділянці також використовуються спеціальні дефініції відповідного змістового кола, які повинні бути зрозумілими всім. Уважне прочитання цих термінів показало, що тут є деяка нечіткість, розмитість, а то й суперечливе їх трактування чи практичне використання. З цього огляду коротко зупинимось на зазначених проблемах.

Усю термінологію, що застосовується тут, можна умовно поділити на два функціональні блоки — суспільно-політичного та фольклористичного характеру. В першому з'ясуємо значення таких слів-термінів, як **голод, голодомор, голокост, геноцид**. Під голодомором дослідники розуміють соціально-економічне явище, яке виявляється в позбавленні населення мінімуму необхідних продуктів харчування, що призводить до зміни демографічної та соціальної структури населення регіонів, інколи й країн [15, с. 167]. Голод може виникати внаслідок неврожаю, зумовленого природними чинниками, зокрема посухою, повінню, морозами тощо, а також наслідками воєн, недосконалістю господарської системи. В деяких випадках його організували штучно з метою винищення окремих груп населення, іноді цілих народів для досягнення певних політичних цілей. Ці останні викликали головним чином голодоморі ХХ ст. в Україні.

Зупинимось передовсім на номінації самого явища. Переважна частина дослідників цієї тематики послуговується словом «голод», яким означають жахливі події в підрадянській Україні 1921—1923, 1932—1933 та 1946—1947 років. «Голодомором» окреслюють здебільшого події 30-х рр. ХХ ст., щоб акцентувати на масовому вимиранні людей внаслідок спланованого терору супроти українського народу, інакше кажучи геноцид [14, с. 76]. До речі, науковці вистежили, що слово «голодомор» вважається новотвором письменника І. Драча [14, с. 85]. Однак у літературі можна натрапити на термін «голокост». Його препаровано вжив В. Гришко, беручи назву в лапки [5], інший дослідник В. Іванців уточнив термін «голокіст», оскільки йдеться саме про голодомор [8]. Його також поклав у заголовок кількатомного видання «Український голокост 1932—1933: свідчення тих, хто вижив» Ю. Мицик [21]. О. Крамаренко вступну статтю до збірника «Врятована пам'ять» назвав «Український голокост». Він говорить про «перевиховання» україн-

ських селян голодом, а далі з'ясовує принципи відмінності між голодомором і голокостом євреїв та різницею вірменів 1915 р., визнаючи де-факто різницю цих двох понять [12, с. 7]. Інший дослідник О. Романів пішов подібним шляхом. Він пише: «Отже, багатомільйонний голодомор 1932—1933 рр. треба розглядати як геноцид, або, теж відповідно до єврейської термінології, як специфічну форму голокосту. В абсолютних цифрах він суттєво масштабніший від єврейського, але інший за формою і методологією, оскільки, з огляду на великі розміри українського етносу, цей голокост не міг стосуватися фізичної екстермінації усіх етноносіїв, а головно тієї їх найвітальнішої частини, знищення якої давало найтяжчі генетичні та націоруйнівні наслідки» [18, с. 35]. З першою тезою О. Романіва про «геноцид» треба погодитися, з другою — що це «голокост» — немає підстав. Зрештою, дослідник сам визнав, що це «єврейська термінологія», а за масштабністю, формою, методологією він також суттєво різниться. На наше переконання, термін «голокост», ужитий стосовно трагічних українських подій, невдалий. «Holocaust» — англійське слово, що в перекладі українською мовою означає «винищення», «всепалення». Як уже зазначалося, в історіографії ним окреслюють геноцид євреїв, здійснюваний нацистами напередодні та під час Другої світової війни, наслідком якого стали мільйони жертв (замордованих, розстріляних, видурених у газових камерах) [4, с. 91—92]. Після Другої світової війни у вжиток увійшов і термін «геноцид» як кампанія повного чи часткового знищення національної, етнічної, релігійної групи спершу на означення переслідувань циган, євреїв, інших народів нацистами у ХХ ст. [17, с. 470—472]. Низка дослідників поширила його і на знищення українців голодом, передусім 1932—1933 рр., хоча дехто цього факту поки що не визнає. Звичайно, голодомор і голокост об'єднує акт тотального винищення народів, однак форми, методи, виконавці різні. Що це неоднорядні поняття, свідчать і дні пам'яті жертв голодомору — остання субота листопада, голокосту — 27 січня. Багаторазові власні записи від різних інформаторів матеріалів про терор голодом в Україні, а також інших збирачів переконують, що народ у своїй побутовій практиці не використовує термін «голокост», натомість широко по-

слуговується іншими — «голод», «голодовка», «голодомор». Отже, апробована наукова і народна термінологія на означення досліджуваного явища збігається, тому вводити іншу, яка не зовсім відповідає його суті, немає підстав. З тих міркувань у своїй науковій праці використовуватимемо усталені в етнокультурній традиції терміни, за якими вже закріпилося конкретне поняття.

Другий термінологічний блок стосується фольклористичних понять. З'ясуванню підлягає правомірність чи неправомірність означення оповідного масиву про голодомори терміном «наративи». У перекладі українською мовою «наратив» означає «розповідання». Він розглядається як продукт і як процес, об'єкт і акт, структура і структурація [20, с. 73]. Наратив містить повідомлення про одну чи більше зв'язаних між собою реальних або квазіреальних подій. Наратологи вказували, для того щоб його відрізнити від розповідання довільних послідовностей подій або ситуацій, він повинен об'єднуватися темою й утворювати ціле; попередня послідовність є вихідною для наступної. Структура наративу, за Аристотелем, має початок, середину і кінець. За А. Греймсом, канонічний наратив є представленням послідовностей подій [20, с. 103]. Умовно його можна зобразити так: $A \rightarrow B \rightarrow A$. За такою формулою побудована ось ця розповідь: «Страшний голод був, страшний голод. Люди мерли із голоду (А). Пам'ятаю, бо мені було вже вусімнадцять год в трицять третім. Люди пухлі, мерли. Це ж я дівчина була. То моя мамка була така бідова, розбитна. Корова була в нас, то ми й того не голодували дуже. Ходили на степ, сапали. Просапалеш рядок — півкіла нам муки, дають. То ми ни пухлі були. А люди... Ми оце йдемо, а люди готіві лежать (Б). Страшне, що було, я знаю. Не дай, Бог!...» (А) [22, с. 103].

Кількість подій та ситуацій у сюжетах про голодомори може бути й більшою, що відповідає формулі: $A \rightarrow B^1, B^2, B \rightarrow A$. Прикінцевого повернення до вихідного А може і не статися. Якщо ж розповідання має хаотичний характер типу $A \rightarrow B \rightarrow C \rightarrow D \rightarrow C \rightarrow B$ і так до безконечності, то його «справжнім» наративом назвати важко, оскільки тут втрачена основна його особливість — послідовність подій, причинно-наслідковий зв'язок, що негативно відображається на сюжетності тво-

ру. Нарація йде за наративними ситуаціями й подіями в часі і є характерною для «класичного», чи «традиційного» наративу; попередня нарація передує їм у часі [20, с. 85]. Це одна помітна риса розповідей про голодомори, що центральне місце в їх художній структурі посідає наратор (оповідач). У багатьох випадках він представляється як персонаж (наратор-я), котрий відіграє більш чи менш важливу роль в оповідуваних ситуаціях і подіях. Для прикладу: «Голодувала, в мене ноги були попухли вже.

Я раз вгортала бараболі, і ті насінники достала, і спекла їх, і з'їла. То я чуть не кінчилась, так боліло всередині. Буракі, насіння моліли і пеклі пампушки такі. В колгоспі бараболі помірзли, і ті бараболі робляться аж мукою потім. То ми збирали ту муку і пеклі тоже пампушки, їли такі.

Дуже багато пережила всього.

Мій батько помер з голоду» [22, с. 97].

Саме «я» розповідає про вгортання картоплі, випкання з насінників коржів, як ледь сама не померла від сурогатної їжі. Проте інколи наратор не представляється персонажем, а розповідає про події, що сталися з кимось іншим. Він інтерпретує ситуації, дає характеристику особам, предметним реаліям, увиразнюючи їх своїми рухами, голосом тощо. «Картошка, правда, у нас була, кукурудза посіяна, много кукурудзи. І ми її моліли, і пеклі хліб. А сусідка приходила, значить, у нас просить із картошки шкаралупу. І вона ото її товкла, товкла і пекла шішечки. І як тільки прийде, то:

— В вас там есть із картошки отходи. Дайте мені. І ми то давали» [22, с. 97].

Наратив може реалізуватися в усній словесності в різних формах, скажімо, як казка, легенда, переказ, оповідання, адже він не є жанровим утворенням і пов'язувати його тільки з тим чи тим жанром не можна, бо в кожному з них своя тематика, подієвий спектр, різні функції героїв.

На сьогодні вже нагромаджений величезний оповідний фонд про голодомори. Уважний його аналіз показує, що за жанровою приналежністю це в основному народні оповідання і меншою мірою перекази. Всіх їх об'єднує родинно-побутова тематика, яка розгортається на суспільно-політичному тлі. За способом відтворення дійсності ці твори наскрізь трагедійні. Їх глибинний смисл в ідеї смерті заради збе-

реження майбутнього життя, ідея «вижити» в неімовірно складних обставинах.

Принципова жанрова відмінність між народним оповіданням і переказом, які репрезентують розповіді про голодомор, полягає в епічній позиції оповідача. В оповіданні він учасник, свідок події, про яку йдеться. Розповідь ведеться від першої особи однини, яка виражається формулою «Я-оповідач» («Ich-Erzähler»). У переказі оповідач не був свідком події, про неї повідомляється від третьої особи однини, тобто шляхом переповідання почутого (з покликанням на інших людей — свідків тієї події). Це одна — темпоральна різниця: в оповіданні — теперішній час змалювання подій, у переказі — минулий. І на кінець, в оповіданні сюжет розгортається гостріше, з усіма можливими подробицями, в переказі картина більш узагальнена, з меншою деталізацією.

Оповідання.

«Я пушла до сусіда. А там дитки голодненькі. Хлопчик лезіт по долівці, матка ліпи намешала і сама лежить — умірає на печі. Ну, жива ще. А те дитя лізе і отако ручкою в ту ліпу — да в рот. А я ж тоже була мала ще. Годів дванадцять мне було, мо десять. І полезло те дитя, ліпи тої в ротик напхало і полезло умірає на пол. Я до його — не злізе на полік. Я його пудсадила.

— Ой-ой-ой-ой-ой...

Я пушла, вішла з хати, а оно вмёрло. Оце такий страх, це я знаю, страшне таке» [22, с. 138].

Отже, подія розгортається надзвичайно напружено. Перед оповідачем (слухачем) зринає хата сусіда з голодними дітьми, образ змореного хлопчика на долівці, матері, що з останньої сили мішає липу. Далі динамізм досягає свого апогею: ручка в липовому листі, рвучкий рух до рота і — смерть.

Переказ.

«Колись отую Федору, чи як то її зовуть... Та це материна вона кума. Да, кажуть, привіез на моголки, да за ноги, да скинув. А вона діше, ей їсти треба.

А тоді мати пошли моя... Да плямкає, плямкає людина... А тоді вже прийшли додому (я же ж невелика була), розказують. Уже розказали.

— Пойду й ще побачу.

Пошли...

Уже нема» [22, с. 167—168].

Цей твір також відтворює картину смерті, але не так опукло, «оголено». Він наповнений роздумами

про маму, материну куму. Подію передає мати оповідачки (від третьої особи). Тут, з одного боку, хоч і конкретний трагічний випадок, проте він переданий у відносно спокійнішому тоні, більш загально, типізовано, без деталізації.

Зараз українські фольклористи все частіше використовують у своїй науковій практиці міжнародний термін «меморат». Треба зауважити, що почала простежуватися і тенденція сфери його вжитку, згідно з якою ним означають народне оповідання як жанрове утворення; почасти між ними ставиться знак рівності або вони вилаштовуються в один синонімічний ряд. Щоб з'ясувати природу цієї нечіткості, зробимо певний екскурс у термінологічну історію.

«Хрещеним батьком» термінів «меморат», «хронікат» і «фабулат» став шведський учений, один із засновників фінської школи Карл фон Сидов. Вони були введені ним у науковий обіг понад 80 років тому з метою розмежування особистих переживань оповіди, заснованої на фікції. Те, що сьогодні є деякі нарікання на їх недосконалість, становлять, правду кажучи, проблему, з якою стикається дослідник словесного фольклору, на них ще раз звертають увагу сучасники, намагаються прочитати їх заново [19, с. 120—125].

У своїй праці про категорії народної прози К. Сидов [24, с. 253—261] у центр диференціації поклав не жанр, а функції. До найважливіших з них він відніс:

- 1) меморат — суто особисте оповідання власного переживання;
- 2) фабулат — фабуляризоване, насичене домислами повідомлення про подію;
- 3) новелат — реалістична легенда;
- 4) химерат — твір, заснований на казковій фантастиці;
- 5) фікт — жартівлива вигадка.

Запропонована термінологія К. Сидова не була повністю прийнята в науковому світі, проте «меморат» і «фабулат» залишилися у вжитку. «Меморат» означає те, що гідне запам'ятовування чи згадування. За Сидовим, це визначення нараці з суто особистим характером переживання. Частина таких розповідей може перейти в традицію, якщо ними зацікавляться адресати. Тоді в процесі переказування вони підлягають об'єктивізації, втрачаючи деякі риси індивідуальних переживань на користь типізації, уза-

гальнення, спрощення. Такий результат перетворення меморату в процесі переповідання К. Сидов назвав «фабулатом». Він зарахував його до усної літератури, тобто фольклору, а меморат не є твором, гідним уваги літературознавця, оскільки той не вийшов зі сфери одного носія.

Питання жанрових критеріїв у народній прозі стало предметом тривалих дискусій. Висловлювалися різні погляди, навіть дуже відмінні від положень К. Сидова. Так, німецький дослідник переказів Фридерик Ранке запропонував замість «меморату» німецькомовний «Erlebnisbericht» — повідомлення про пережите [25]. Проте цей термін так і не прижився в науковій літературі. Інший німецький учений Гунар Гранберг поглиблював відомості про меморат Сидова, розглядаючи певні різновиди. Скажімо, він говорив про розповіді-спогади, які жили в пам'яті однієї людини, але не становили предмета колективної творчості. Такі меморати, на його думку, не входять до сфери понять фольклору. Другий різновид меморатів, у яких головну роль відіграють традиційні знання, народні вірування, уявлення про навколишній світ і суспільно зумовлену свідомість. Цими факторами дослідник пояснює подібність чи взагалі ідентичність переживань у кількох осіб відразу. Такого типу меморати мають більші шанси поширюватися і ставати фабулатами [26].

Наприкінці 1940-х рр. К. Сидов знову повернувся до термінологічних проблем, запропонувавши новий — «хронікат», який, на його переконання, є рудиментарним історичним переказом як пояснення. Це багатоепізодне усне розповідання, яке увійшло в традицію і ґрунтується на передачі реальних фактів. За взірцем К. Сидов узяв письмові фіксації скандинавських родових саг. Він вважав, що такий матеріал не належить до фольклорного репертуару тільки скандинавських народів, а має міжнародний характер. Це не тільки вільне поєднання спогадів, а й цілеспрямовані композиції, у яких поєднуються слухи, здогади, розповіді про окремих людей, родоводи тощо [24, с. 77—78].

Опісля почастишала дискусія щодо Сидовського терміна «хронікат». У ній узяв участь і російський дослідник С. Азбелев. Він препарував цей термін до літописних переказів [2, с. 133—151], однак не поширював його на весь оповідний фонд.

Питання «меморату» і «фабулату» стало каменем спотикання під час розробки міжнародного каталогу народної прози [1, с. 176—195]. Одні вважали, що меморати треба залучати до нього, інші виступали категорично проти. Це зайвий раз показало, що труднощі викликає не сам зміст творів, не брак фольклорних критеріїв, а різні форми і способи повідомлень. Об'єктивно це досить важко вловити, оскільки факт переходить у суб'єктивну сферу. Тут найбільшу роль відіграє особа оповідача. Саме від нього залежить, як буде передане повідомлення. Обдарований, талановитий наратор створює художню оповідь, навіть із «сухого» меморату. В той же час нездарний оповідач з найяскравішої події може зробити нецікавий опис. Таким чином, у фольклористиці багато залежить від хисту творчих особистостей, яка «відливається» у форму повідомлення.

Тип повідомлення дуже уважно вивчав російський фольклорист К. Чистов. Він писав: «Форма вираження, змісту ситуативна, тому розмежувати стійкі жанри немає явної можливості. Можна говорити про стан тексту в момент виконання чи про форму виконання (меморат, фабулат, слух, звістка і т. д.), але це не жанри в точному розумінні цього слова» [23, с. 26]. Безперечно, з поглядом К. Чистова не можна не погодитися, оскільки він виважений і об'єктивний.

Форму повідомлення, а не жанр бачив у мемораті інший російський дослідник — В. Гусєв. Цей термін і поняття, закріплене за ним, він розглядав у ролі відповідника народних мемуарів [6, с. 128], лише розповсюджених усним способом.

Теоретичні положення зарубіжних учених про меморат, фабулат, хронікат закладені в основу деяких публікацій українських дослідників, котрі тією чи іншою мірою займалися темою голодоморів. Їхні погляди, на нашу думку, мають дискусійний характер.

Виважену позицію в жанровому атрибуванні прозового масиву про голодомор зайняла Т. Конончук. У дисертаційній роботі вона зарахувала його до народних оповідань і меншою мірою до переказів [11, с. 16]. В іншій статті дослідниця резюмувала, що «очевидці голоду творять головним чином зразки такого жанру, як народне оповідання» [10, с. 89].

Зараз дедалі більше поширюється практика одночасного вживання термінів на жанрове означення розповідей про голодомор — «народне оповідання» і

«меморат» як абсолютних синонімів, чи їх взаємозамінників. Скажімо, Р. Кирчів, оцінюючи опублікований прозовий матеріал про голод Д. Чуба (псевдонім Д. Нитченка. — В. С.), зазначив у підрядковому покликанні, що там «подано оповідання-меморати» [9, с. 47]. В іншому місці дослідник говорить про складову змісту «записаних тепер оповідань, меморатів і свідчень про голодомор» [9, с. 61].

О. Кузьменко у статті «Фольклорні особливості народних оповідань про голодомор (на матеріялі власних записів із Вінниччини)» пише: «Усні оповідання, меморати про насильницьку колективізацію, експропріацію і як наслідок — штучно зумовлений голод, хронологічно належать до так званої «оповідної творчості радянського періоду» [13, с. 90]. Не будемо зупинятися на неоправданій у назві тавтології («фольклорні», «народних») і так званій «оповідній творчості радянського періоду», хіба зацентруємо, що авторка використовує терміни «оповідання», «меморат» як однорідні поняття і подає їх через кому. До меморатів вона відносить окремі тематичні цикли, специфічною рисою яких є те, що оповідачка дистанціюється від події: «я там не була», «може», «розказували», «казали» [13, с. 93]. Викликає сумнів, що це «меморат» (за аналогією «оповідання»). Епічна позиція оповідача вказує, що це переказ (підтвердженням є слова «розказували», «казали» та ін.). Інформатор не була свідком події, розповідь ведеться від третьої особи.

Дослідниця І. Магрицька у статті до збірника «Врятована пам'ять. Голодомор 1932—33 років на Луганщині: свідчення очевидців» зазначає: «У книзі подано оповідання документального характеру (у фольклористиці такі оповідання називають усними меморатами) переважно від очевидців голодомору [...]» [16, с. 24]. Вона не висловлює власної позиції з термінологічного питання, більше того, ставить «оповідання», «меморат» в один ряд.

Розлогіше розмірковує про «усні меморати» Л. Іваннікова. Вона визнає факт існування термінологічних розбіжностей у цій ділянці. Крім традиційних «оповідання» («оповідь»), «меморат» (спогад), «переказ» дослідниця ввела ще подвійний термін «оповідання-сповідь» [7, с. 12]. Гадаємо, чіткості тут не додалось. Л. Іваннікова вважає, що винні у термінологічній нечіткості передусім іс-

торики й письменники, які першими взялися за збір матеріалів про голодомор і на свій лад означували записані твори; серед них закріпився термін «свідчення». Якоюсь мірою це так, оскільки для цієї категорії дослідників головне — підтвердити істинність повідомлення. Історик цінить правду фактів, викладених у розповідях, для нього важлива точна фіксація місця події, імен, прізвищ, тому він, уважає вчена, розглядає ці твори як своєрідну народну археографію [7, с. 12]. Щодо імен, прізвищ, дат, як показує наш досвід фіксації таких розповідей, то їх інформатори часто забувають, плутають або переходять до більш узагальнених характеристик («один чоловік», «одна жінка», «багато людей померло» тощо). Тут вже не йдеться про «історичний документ» з конкретними цифрами, прізвищами, іменами, адже це твір народний, з іншою філософією осмислення події. «Якщо ми хочемо займатися фольклористикою, — писав з приводу подібних відмінностей французький дослідник Р. Барт, — треба забути на певний момент про історичну особу і свідомо перейти на рівень технічних прийомів, правил, ритуалів і колективних ментальностей» [3, с. 232]. Вони дають до предмета дослідження більше, ніж відшукування «історичної» точності, адже ці твори містять найцінніше народний погляд на події, особи, явища.

Та повернемося до терміна «меморат». «У формі меморату, — підсумовує Л. Іваннікова, — передають свої розповіді очевидці подій, їхні ж діти та онуки розповідають якісно нові, з іншим художньо-стилістичним забарвленням твори, що належать уже до історичних переказів і ґрунтуються не на власних спогадах, а на тому, що чули від батьків, родичів, односельців» [7, с. 13]. Тут ми солідарні з авторкою щодо жанрової атрибуції народної прози про голодомор, хіба що під питанням залишаються — «історичні» перекази.

Як підсумок. За жанровими ознаками фольклорна проза про голодомор належить до «оповідань» і «переказів», основним критерієм розрізнення якої є епічна позиція оповідача. «Меморат» — це форма передачі події, а не жанр. З латинської мови буквально означає: *memorialis* — пам'ятний < *memoria* — пам'ять. Цей ряд можна продовжити: *memoari* (франц.) < *mémoires* — спогади. Під цими останніми вважають автобіографічні записки, літе-

ратурні спогади про минулі події, у яких автор брав участь або був їхнім очевидцем. У нашому випадку вони передаються усним способом. Практично всі розповіді про голодомор фабуляризовані, а сюжетність не є ознакою лише переказів, а й оповідань. І, на кінець, чи можемо вважати частину цих творів «хронікатами». Очевидно, що ні, бо, грецький термін «*chronika*» буквально означає «літопис» < *chronos* — час — твір, у якому послідовно розкривається історія суспільних чи родинних подій за тривалий проміжок часу. Такої чіткої й конкретної хронології в народній прозі про голодомори, як у давніх літописах, немає. Як переходять «меморати» у «фабулати», «хронікати» — питання архіскладне. Та й чи знайдеться для цього об'єктивна доказова база? Питання риторичне.

1. Азбелев С.Н. Проблемы международной систематизации преданий и легенд / С.Н. Азбелев // Русский фольклор. — М. ; Л. : Наука, 1966. — Т. 10. — С. 176—195.
2. Азбелев С.Н. Хроникат в древнерусском фольклоре / С.Н. Азбелев // Русский фольклор. — Л. : Наука, 1976. — Т. 16. — С. 133—151.
3. Барт Р. О Расине / Р. Барт // Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика / пер. с французского; сост., общ. ред. и вступ. ст. Г.К. Косикова. — М. : Прогресс, 1989. — С. 232.
4. Голобуцький П.В. Голокост / П.В. Голобуцький // Енциклопедія сучасної України. — Т. 6. — С. 91—92.
5. Гришко В.І. Український «Голокост», 1933 / В.І. Гришко. — Нью-Йорк ; Торонто : Добрус ; Сужеро, 1978. — 128 с.
6. Гусев В.Е. Эстетика фольклора / В.Е. Гусев. — Л. : Наука, 1967. — С. 128.
7. Іваннікова Л. Усні меморати про голод: проблема побутування та фіксації / Л. Іваннікова // Український голокост 1932—1933: свідчення тих, хто вижив. — Т. 4. — С. 12.
8. Іванців В.П. Голокіст. Документальні свідчення про голодомори на Білоцерківщині, Порасів 1921—1923, 1932—1933 та 1947 роках / В.П. Іванців. — К. : Радянський письменник, 1992. — 48 с.
9. Кирчів Р. Трагедія голодомору у фольклорному відображенні / Р. Кирчів // Там само. — С. 47.
10. Конончук Т. Голодомор 1932—1933 рр. у фольклорі України / Т. Конончук // Відлуння голодоморно-геноциду 1932—1933. Етнокультурні наслідки голодомору в Україні. — Львів, 2005. — С. 89.
11. Конончук Т.І. Трагедія голодомору 1932—1933 рр. у фольклорі України. Проблема художньої трансформації історичної правди: автореф. дис. на здобуття наук.

- ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.07 «Фольклористика» / Т.І. Конончук. — К., 1996. — С. 16.
12. Крамаренко О. Український голокост / О. Крамаренко // Врятована пам'ять. Голодомор 1932—33 років на Луганщині: свідчення очевидців. — Т. 1 / упоряд. І. Магрицька. — Луганськ : Промдрук, 2008. — С. 3—17.
 13. Кузьменко О. Фольклорні особливості народних оповідань про голодомор (на матеріалі власних записів із Вінниччини) / О. Кузьменко // Відлуння голодомору-геноциду 1932—1933. — С. 90.
 14. Кульчицький С.В. Голод, голодомор 1932—33 / С.В. Кульчицький // Енциклопедія сучасної України. — К., 2006. — Т. 6. — С. 76.
 15. Кульчицький С. Голодомор / С. Кульчицький // Довідник з історії України. — Вид. 2-ге. — К. : Генеза, 2001. — С. 167.
 16. Магрицька І. Від упорядника / І. Магрицька // Врятована пам'ять. Голодомор 1932—33 років на Луганщині: свідчення очевидців. — Луганськ : Промдрук, 2008. — Т. 1. — С. 18—28.
 17. Мейс Дж. Геноцид / Дж. Мейс // Енциклопедія сучасної України. — К., 2006. — Т. 5. — С. 470—472.
 18. Романів О. Голодомор 1932—1933 років — геноцид України (причини, масштаби, наслідки) / О. Романів // Відлуння голодомору — геноциду 1932—1933. Етнокультурні наслідки голодомору в Україні. — Львів, 2005. — С. 35.
 19. Симонідес Д. Меморат і фабулат у сучасній фольклористиці / Д. Симонідес // Народна творчість та етнологія. — 2007. — № 1. — С. 120—125.
 20. Ткачук О. Наратологічний словник / О. Ткачук. — Тернопіль : Астон, 2002. — 173 с.
 21. Український голокост 1932—1933: свідчення тих, хто вижив / упоряд. Ю. Мицик. — К. : Вид. дім «КМ Академія» 2003. — Т. 1. — 296 с. ; 2004. — Т. 2. — 443 с. ; 2006. — Т. 3. — 432 с. ; 2007. — Т. 4. — 504 с.
 22. Українці про голод. Фольклорні записи В. Сокола / В. Сокол. — Львів, 2003. — С. 103.
 23. Чистов К. Прозаические жанры в системе фольклора / К. Чистов // Прозаические жанры фольклора народов СРСР. Тезисы докладов на Всесоюзной научной конференции «Прозаические жанры фольклора народов СССР» (21—23 мая 1974 г., Минск). — Минск, 1974. — С. 26.
 24. Sydov C.W. Kategorien der Prosa-Volksdichtung // Sydov C.W. Selectend papers on folklore. — Copenhagen, 1948. — P. 77—78.
 25. Ranke F. Volkssagenvorschung / F. Ranke. — Breslau, 1935. — 36 s.
 26. Granberg G. Memoriat und Sage. Eine methodische Gesichtspunkte / G. Granberg. — Upsala, 1936. — 45 s.

Vasyl Sokil

ON SCIENTIFIC
AND POPULAR TERMINOLOGY
OF FAMINE DISASTERS IN UKRAINE:
A RAISE OF A PROBLEM

In the article have been examined some terminological problems related to Famine catastrophes in Ukraine. Light has been thrown upon functional blocks of socio-political (hunger, famine, holocaust, genocide) as well as folkloristic (narrative, story, legend, memorat, fabulat) character. The author's position in these controversial issues is expressed.

Keywords: hunger, famine, holocaust, genocide, narrative, story, retelling, memorat, fabulat.

Васи́лий Соки́л

НАУЧНАЯ
И НАРОДНАЯ ТЕРМИНОЛОГИЯ
О ГОЛОДОМОРАХ В УКРАИНЕ:
ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ

В статье рассматриваются терминологические проблемы, связанные с голодоморами в Украине. Выясняются функциональные блоки общественно-политического (голод, голодомор, голокост, геноцид) и фольклористического (нарратив, рассказ, предание, меморат, фабулат) характера. Высказывается авторская позиция по данным дискуссионным вопросам.

Ключевые слова: голод, голодомор, голокост, геноцид, нарратив, народная проза, рассказ, предание, меморат, фабулат.